

ТЕМА 2. СУТНІСТЬ ТА ВИДИ ІНВЕСТИЦІЙ

1. Сутність інвестицій
2. Види інвестицій та їх характеристика

1. Сутність інвестицій

Однією з аксіом ринкової економіки є те, що капітал повинен працювати і приносити своєму власнику дохід. Найактивнішою формою використання накопиченого капіталу є інвестиції.

У ринковій економіці мати кошти на руках пов'язане з ризиком постійної втрати їх вартості внаслідок інфляції. Тому, незважаючи на ймовірність невдалого розміщення, їх власники постійно шукають можливості запустити останні в оборот, інвестувати, щоб отримати певні доходи.

Під інвестиціями звичайно розуміють вкладення капіталу з метою його подальшого збільшення; зростання капіталу повинно вистачити, щоб компенсувати інвестору відмову від споживання; винагородити його за підприємництво і ризик; відшкодувати збитки від інфляції в майбутньому періоді.

Інвестиції – вкладення капіталу в усіх його формах з метою отримання певних економічних вигод.

Капітал тут розглядається як економічний ресурс, призначений для інвестування. Тільки шляхом інвестування капітал, як накопичена цінність, залучається до економічного процесу.

Поняття економічних вигод досить узагальнене і в той же час індивідуальне.

У найширшому значенні – це зростання добробуту власників (інвесторів).

Але окремі інвестори розуміють під ними отримання тільки стабільного поточного доходу, другі – тільки зростання капіталу, треті – можливість стати власником об'єкта інвестування й реально ним управляти, четверті бажають отримати і перше, і друге, і третє разом тощо.

В умовах ринкової економіки ці аспекти інвестування є визначальними, але можливі й інші, неекономічні цілі.

Джерелом доходу, зростання капіталу та основною спонукальною силою інвестування є одержання прибутку.

За Законом України “Про інвестиційну діяльність” **інвестиції** - всі види майнових й інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об’єкти підприємницької та інших видів діяльності, внаслідок якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект.

Такими цінностями можуть бути:

- гроші, цільові банківські внески, паї, акції та інші цінні папери;
- рухоме і нерухоме майно (будівлі, споруди, обладнання й інші матеріальні цінності);
- майнові права, що випливають з авторського права, досвіду та інші інтелектуальні цінності;
- сукупність технічних, технологічних, комерційних й інших знань, оформлені у вигляді технічної документації, навичок і виробничого досвіду, необхідного для виробництва (ноу-хау);
- права користування землею, водою, ресурсами, будівлями, обладнанням та інші майнові права;
- інші цінності.

Інвестиції у відтворення основних засобів і на придбання матеріальновиробничих запасів здійснюються у формі капітальних вкладень.

Об’єктами інвестиційної діяльності (*тобто тим, у що вкладають кошти*) може бути будь-яке майно, в тому числі основні засоби й обігові кошти в усіх галузях і сферах народного господарства, цінні папери, цільові грошові внески, науково-технічна продукція, інтелектуальні цінності, будь-які інші об’єкти власності, а також майнові права.

В економічній літературі все частіше стали використовувати термін “**інвестиції у людину**” як витрати на освіту, підготовку кадрів, поліпшення здоров’я працівників тощо.

Забороняється інвестувати в об'єкти, створення й використання яких не відповідає вимогам норм, установлених законодавством України, а також порушує права та інтереси громадян, юридичних осіб і держави, що охороняються законом.

Усі інвестиції відповідно до поділу капіталу на грошовий і фізичний також прийнято поділяти на інвестиції в матеріально-речовій та грошовій формах.

Перші – це об'єкти, машини, обладнання, направлені на заміну або розширення виробничого потенціалу, формування виробничих запасів та інші інвестиційні товари, призначенні розвивати матеріально-технічну базу економіки.

Другі – це грошовий капітал, що забезпечує випуск інвестиційних товарів. На відміну від централізованої економіки, де спостерігається дефіцит інвестиційних товарів, але завжди були фінансові ресурси, в ринковій економіці основна турбота інвесторів – знайти грошові кошти, які потім легко перетворити в інвестиційні товари.

Інвестиції – це економічна категорія розширеного відтворення, яка є основним інструментом формування мікро- та макроекономічних пропорцій і визначає темпи економічного зростання.

Єдиним джерелом інвестицій є заощадження домогосподарств, суб'єктів господарювання, держави.

Інвестиції завжди означають зменшення поточного споживання задля збільшення майбутнього.

Розмаїття підходів до визначення терміна “інвестиції” в літературі значною мірою визначається складністю цієї економічної категорії.

Тому для уточнення її змісту потрібно розглянути **основні характеристики, що формують її суть.**

Інвестиції як об'єкт економічного управління.

Інвестиції трактуються всіма дослідниками як економічна категорія, хоч і пов'язана з технічним, екологічним та іншими аспектами їх здійснення. Виступаючи носієм переважно економічних інтересів, інвестиції є суб'єктом економічного управління як на мікро-, так і на макрорівні будь-яких економічних систем.

Інвестиції як найбільш активна форма залучення накопиченого капіталу в економічний процес.

У теорії інвестицій їх зв'язок з накопиченим капіталом (заощадженнями) займає центральне місце. Це визначається природою капіталу як економічного ресурсу, призначеного до інвестування.

Інвестиції як можливість використання накопиченого капіталу в усіх альтернативних його формах.

В інвестиційній діяльності кожна з форм накопиченого капіталу має свій діапазон можливостей і специфіку механізмів конкретного використання. Найбільш універсальною з позицій використання є гроєва форма капіталу, яка для безпосереднього застосування в інвестиційній діяльності вимагає в більшості випадків подальшої трансформації. Капітал, накопичений у формі запасу конкретних матеріальних і нематеріальних благ, готовий до безпосередньої участі в інвестиційному процесі, однак сфера його використання в таких формах вузько функціональна.

Інвестиції як джерело генерування ефекту підприємницької діяльності.

Метою інвестування є досягнення конкретного ефекту. На рівні підприємств пріоритетною метою інвестицій є досягнення, як правило, економічного ефекту, який може бути отриманий у формі приросту інвестованого капіталу, інвестиційного прибутку, чистого грошового потоку тощо.

Досягнення економічного ефекту визначається потенційною здатністю інвестицій генерувати прибуток. Як джерело прибутку інвестиції є одним з найважливіших засобів формування майбутнього добробуту інвесторів. Разом з тим, потенційна здатність інвестицій приносити прибуток не реалізується автоматично, а забезпечується лише ефективним вибором інвестиційних об'єктів.

Інвестиції як об'єкт власності та розпорядження.

Як об'єкт підприємницької діяльності інвестиції є носієм прав власності й розпорядження. Якщо на первинному етапі інвестування капіталу титул власності та права розпорядження ним були пов'язані з одним і тим же суб'єктом, то при подальшому економічному розвиткові відбувається поступове їх розділення. Спочатку це розділення сталося в сфері функціонування гроєвого капіталу (по мірі виникнення й розвитку кредитних відносин), а потім і капіталу реального (по мірі виникнення та розвитку лізингових відносин).

Як об'єкт власності та розпорядження капітал як інвестиційний ресурс формує також певні пропорції його використання окремими підприємствами, що відображаються співвідношенням власного й позикового капіталу. Це співвідношення характеризується в економічній теорії терміном “структура капіталу”. Воно впливає на певні аспекти ефективності інвестицій, а відповідно і на характер інвестиційних рішень, що приймаються підприємством.

Інвестиції як об'єкт часової переваги.

Процес інвестування капіталу безпосередньо пов'язаний з чинником часу. Отримані внаслідок інвестування майбутні економічні блага завжди оцінюються інвестором нижче, ніж блага сьогоднішні. Ця особливість економічної поведінки інвесторів полягає в тому, що за інших рівних умов можливості майбутнього споживання завжди менш цінні в порівнянні з поточним споживанням. Для того, щоб подолати вказаний стереотип часової переваги і спонукати власника капіталу до інвестування, відмовившись від його використання на споживання, необхідно забезпечити за таку відмову досить вагому для нього винагороду в формі інвестиційного прибутку.

Інвестиції як носій чинника ризику.

Ризик є найважливішою характеристикою інвестицій, пов'язаною з усіма їх формами і видами. Здійснюючи інвестиції, інвестор завжди повинен свідомо йти на економічний ризик можливого зниження або неотримання очікуваного інвестиційного прибутку, а також можливої втрати (часткової або повної) інвестованого капіталу. Отже, поняття ризик та прибутковість інвестицій у підприємницькій діяльності інвестора взаємопов'язані.

Рівень ризику інвестицій знаходиться в прямій залежності від рівня очікуваної їх прибутковості.

Інвестиції як носій чинника ліквідності.

Всі форми і види інвестицій характеризуються певною ліквідністю, під якою розуміється їх здатність бути реалізованими за необхідності за свою реальною ринковою вартістю. Ця здатність інвестицій забезпечує вивільнення капіталу, вкладеного в різноманітні об'єкти й інструменти при настанні несприятливих економічних та інших умов його використання в певній сфері підприємницької

діяльності, в окремому сегменті ринку або в регіоні. Вивільнений капітал може бути реінвестований в інші об'єкти.

Таким чином, ліквідність інвестицій дозволяє формувати не тільки прямий, але й зворотний потік капіталу, введеного в дію як інвестиційний ресурс.

Ліквідність інвестицій є об'єктивним чинником, що зумовлює вибір конкретних їх форм і видів при інвестуванні та прогнозуванні їх майбутньої прибутковості.

2. Види інвестицій та їх характеристика

В економічній теорії та господарській практиці, пов'язаній з інвестиційним процесом, застосовується більше від ста термінів, що характеризують різні види інвестицій. Таке розмаїття форм і видів інвестицій вимагає певної їх класифікації.

КЛАСИФІКАЦІЯ ІНВЕСТИЦІЙ

1. За об'єктами інвестування:

- реальні інвестиції;
- фінансові інвестиції.

2. За характером участі в інвестиційному процесі:

- прямі інвестиції;
- непрямі інвестиції.

3. За формами власності:

- приватні інвестиції;
- державні інвестиції;
- змішані інвестиції.

4. За характером використання капіталу:

- первісні інвестиції;
- реінвестиції;
- дезінвестиції.

5. За призначенням:

- виробничі інвестиції;
- соціальні інвестиції;
- екологічні інвестиції;
- гуманітарні інвестиції (у людину).

6. За сукупністю і єдністю управління:

- індивідуальні (автономні) інвестиції;
- портфельні інвестиції.

7. За відношенням до інвестора:

- внутрішні інвестиції;
- зовнішні інвестиції.

8. За періодом інвестування:

- короткострокові інвестиції;
- довгострокові інвестиції.

9. За розміром:

- великі інвестиції;
- середні інвестиції;
- дрібні інвестиції.

10. За характером відтворювання:

- валові інвестиції;
- реновації;
- чисті інвестиції.

11. За взаємозалежністю:

- незалежні інвестиції;
- альтернативні інвестиції;
- взаємопов'язані інвестиції.

12. За рівнем інвестиційного ризику:

- інвестиції без ризику;
- інвестиції із малим ризиком;
- інвестиції із середнім ризиком;
- інвестиції із високим ризиком.

13. За регіональною приналежністю інвесторів:

- національні інвестиції;
- іноземні інвестиції.

14. За рівнем ліквідності:

- високоліквідні;
- середньоліквідні;
- малоліквідні;
- неліквідні.

15. За галузевою напрямленістю.

Розглянемо детальніше окремі види інвестицій, наведені вище.

1. За об'єктами інвестування розділяють *реальні й фінансові інвестиції*.

Реальні інвестиції – це вкладення капіталу в забезпечення підприємства факторами (засобами) виробництва, включаючи працю для здійснення операційної діяльності.

На практиці до реальних інвестицій відносять землю, будинки, споруди, обладнання, транспорт, різні юридичні права, знання, технології, якими володіє підприємство, антикваріат, живопис, скульптуру, дорогоцінні метали та інші речі, за допомогою яких можна підняти імідж підприємства або отримати у майбутньому певні економічні вигоди.

Таким чином, серед реальних інвестицій виділяють:

- **капітальні вкладення** – інвестиції у відтворення основних фондів і на приріст матеріально-виробничих запасів;
- **інновації** – інвестиції з метою впровадження досягнень науково-технічного прогресу у виробництво та соціальну сферу;
- **інтелектуальні інвестиції** – інвестиції у нематеріальні активи та у людський капітал.

Окремими вченими інновації та інтелектуальні інвестиції виділені в окрему групу, що займає проміжне положення між реальними і фінансовими інвестиціями.

Фінансові інвестиції характеризують вкладення коштів в обмін на різним чином оформлені зобов'язання – в різноманітні фінансові (цінні папери) й грошові інструменти та в статутні капітали інших (дочірніх, асоційованих, спільних) підприємств з метою отримання додаткового доходу.

Приклад. Ви будуєте виробничий об'єкт.

Частина коштів – власні заощадження, частина – позика, забезпечена заставою.

Той, хто будує об'єкт, здійснює реальні інвестиції, кредитор, що позичив кошти, – фінансові.

2. За характером участі в інвестиційному процесі виділяють *прямі й непрямі* інвестиції підприємства.

Прямі інвестиції характеризуються безпосередньою участю інвестора у виборі об'єктів інвестування і вкладенні капіталу відповідно до своїх знань та цілей.

Звичайно, прямі інвестиції здійснюються безпосередньо у матеріальний об'єкт у формі капітальних укладень, укладень капіталу в статутні фонди інших підприємств тощо з метою одержання доходу й участі в управлінні.

Пряме інвестування здійснюють в основному підготовлені інвестори, що мають досить точну інформацію про об'єкт інвестування і добре знайомі з механізмом інвестування.

Непрямі інвестиції характеризують вкладення капіталу інвестора через інших осіб (фінансових посередників). До таких відносять фінансові інвестиції.

3. За формами власності інвестованого капіталу розрізняють інвестиції приватні, державні та змішані.

Приватні інвестиції характеризують вкладення коштів фізичних осіб, а також юридичних осіб недержавних форм власності.

Державні інвестиції – вкладення, що здійснюються центральними й місцевими органами влади за рахунок республіканського і місцевих бюджетів, залучених коштів, а також державними підприємствами за рахунок власних та інших коштів.

Змішані інвестиції – вкладення як приватного, так і державного капіталу в інвестиційні об'єкти.

4. За характером використання капіталу в інвестиційному процесі виділяють первісні інвестиції, реінвестиції та дезінвестиції.

Первісні інвестиції

– розмір сформованого для інвестиційних цілей капіталу, що дозволяє створити з нуля певний інвестиційний об'єкт. Здійснюються при створенні або купівлі підприємства. Іноді їх називають нетто-інвестиції.

Реінвестиції – кошти, отримані як дохід (прибуток) від попередніх інвестицій і знову вкладені як інвестиції у ті ж самі об'єкти.

Сума нетто-інвестицій та реінвестицій становлять брутто-інвестиції.

Дезінвестиції – вилучення раніше інвестованого капіталу без повторного його використання у інвестиційних цілях (наприклад, продаж об'єкта основних засобів). Їх можна визначити як від'ємні інвестиції підприємства.

5. За призначенням виділяють **виробничі інвестиції, соціальні, екологічні, гуманітарні інвестиції (у людину)**.

6. За сукупністю і єдністю управління розрізняють **індивідуальні (автономні) та портфельні інвестиції.**

Інвестиції у сукупність об'єктів, що формуються й управляються як єдине ціле, називаються **портфельними**. Найчастіше вони передбачають придбання цінних паперів та інших фінансових активів за кошти на фондовому ринку.

Індивідуальні – це автономні інвестиції в окремі об'єкти.

7. За відношенням до підприємства-інвестора виділяють **внутрішні та зовнішні інвестиції.**

Під **внутрішніми інвестиціями** розуміють вкладення коштів у розвиток власних операційних активів підприємства-інвестора,

а під **зовнішніми** – всі види вкладень в інші підприємства.

З цих позицій поділ інвестицій на внутрішні та зовнішні властивий тільки для реального інвестування, тому що фінансові інвестиції повністю є зовнішніми. Здійснення внутрішніх інвестицій має пріоритет перед зовнішніми інвестиціями.

8. За періодом інвестування виділяють **короткострокові й довгострокові інвестиції** підприємства.

Короткострокові інвестиції характеризують вкладення капіталу на період до одного року. Основу таких інвестицій підприємства становлять його короткострокові фінансові вкладення.

Довгострокові інвестиції характеризують вкладення капіталу на період більше від року. Основною формою довгострокових інвестицій підприємства є його капітальні вкладення у відтворювання основних засобів.

9. За розміром інвестиції можуть бути **великі, середні та дрібні.**

Така градація залежить від країни.

Наприклад, у США великим вважається інвестиційний проект вартістю понад 2 млн. дол., середнім – від 0,3 млн. до 2 млн. дол., дрібним – до 0,3 млн. дол.

10. За характером відтворювання виділяють **валові інвестиції, реновації й чисті інвестиції.**

Валові інвестиції характеризують загальний розмір капіталу, інвестованого у відтворення основних засобів і нематеріальних активів за певний проміжок часу. В економічній теорії поняття валових інвестицій пов'язане із вкладенням капіталу в

реальний сектор економіки. На рівні підприємства під цим терміном розуміють загальний обсяг інвестованого капіталу за певний період.

Реновації – частина валових інвестицій, спрямованих на просте відтворення основних засобів і нематеріальних активів. Кількісно реновації звичайно дорівнюють сумі амортизаційних відрахувань за період.

Чисті інвестиції відображають обсяг капіталу, інвестованого у розширене відтворення основних засобів і нематеріальних активів. Це чисте капіталоутворення у реальному секторі економіки. Кількісно чисті інвестиції (ЧІ) дорівнюють валовим інвестиціям, зменшеним на суму амортизаційних віdraхувань за певний період за всіма видами активів, що амортизуються.

Чисті інвестиції = Валові інвестиції – Амортизаційні відрахування

За показником чистих інвестицій можна скласти уявлення про характер економічного розвитку підприємства.

ЧІ < 0. У цьому разі валові інвестиції менше від амортизаційних відрахувань, що свідчить про відсутність навіть простого відтворення виробничого потенціалу.

ЧІ = 0. Валові інвестиції дорівнюють амортизаційним вірахуванням, виробничий потенціал залишається незмінним, економічне зростання відсутнє.

ЧІ > 0. Обсяг валових інвестицій перевищує амортизаційні вірахування, забезпечується розширене відтворення основних засобів і нематеріальних активів, економічний потенціал зростає.

11. За взаємозалежністю розрізняють **незалежні інвестиції, альтернативні інвестиції та взаємопов'язані інвестиції.**

Незалежні інвестиції можуть здійснюватися одночасно, їх оцінювання відбувається автономно. Відхилення або прийняття одного з таких інвестиційних проектів не впливає на прийняття рішення щодо відношення до іншого.

Альтернативні інвестиції задовольняють одну потребу, мають одинаковий результат, але різну технологію реалізації й передбачають вибір кращого варіанта. Прийняття одного такого інвестиційного проекту виключає реалізацію іншого.

Взаємопов'язані інвестиції. Реалізація одних інвестицій залежить від інших, здійснюватися вони можуть лише у комплексі. Такі інвестиційні проекти оцінюються одночасно як один проект, у результаті приймається одне рішення.

Наприклад, освоєння родовища мінеральних копалин і комплекс заходів з рекультивації землі після завершення його розроблених.

12. За рівнем інвестиційного ризику виділяють:

Інвестиції без ризику характеризують вкладення коштів в об'єкти інвестування, у яких відсутній реальний ризик втрати капіталу або очікуваного доходу і практично гарантовано отримання розрахункової суми інвестиційного прибутку.

Інвестиції з малим ризиком характеризують вкладення капіталу в об'єкти інвестування, ризик з яких значно нижчий за середній на ринку.

Інвестиції із середнім ризиком. Рівень ризику в об'єктах інвестування цієї групи приблизно відповідає середньоринковому.

Інвестиції з високим ризиком. Рівень ризику в них істотно перевищує середньоринковий.

Особливе місце у цій групі займають так звані **спекулятивні інвестиції**, що характеризують вкладення капіталу в найбільш ризикові інвестиційні проекти або інструменти інвестування, у яких очікується найвищий рівень інвестиційного доходу.

Серед найбільш ризикових інвестицій виділяють **венчурні**. Це інвестування невеликих інноваційних фірм у галузях нових технологій, що займаються прикладними науковими дослідженнями і розробленнями, проектно-конструкторською діяльністю, створенням, розповсюдженням та впровадженням нововведень.

13. За регіональною приналежністю інвесторів виділяють національні й іноземні інвестиції.

Національні інвестиції характеризують вкладення капіталу резидентами цієї країни в об'єкти інвестування на її території.

Іноземні інвестиції характеризують вкладення капіталу нерезидентами в об'єкти інвестування цієї країни.

14. За рівнем ліквідності розрізняють:

Високоліквідні інвестиції. До них відносять такі об'єкти інвестування, що можуть бути легко конвертовані в грошову форму (як правило, у строк до одного місяця) без істотних утрат своєї поточної ринкової вартості. Основним видом високоліквідних інвестицій є короткострокові фінансові вкладення.

Середньоліквідні інвестиції. Характеризують об'єкти інвестування, які можуть бути конвертовані у грошову форму без істотних утрат своєї поточної ринкової вартості у строк від одного до шести місяців

Малоліквідні інвестиції – об'єкти інвестування, що можуть бути конвертовані у грошову форму без істотних утрат своєї поточної ринкової вартості у строк більший, ніж півроку, або у коротший період, але із значними фінансовими втратами.

Неліквідні інвестиції самостійно не можуть бути реалізовані.

15. За галузевою напрямленістю інвестиції поділяються у розрізі окремих галузей і сфер діяльності відповідно до їх класифікації. Така форма систематизації інвестицій пов'язана з державним регулюванням інвестиційного процесу, а також оцінкою інвестиційної привабливості окремих галузей у процесі інвестування.

Трохи інакше трактуються й систематизуються інвестиції у Законі України “Про оподаткування прибутку підприємств” (п. 1.28).

Інвестиція – господарська операція, яка передбачає придбання основних фондів, нематеріальних активів, корпоративних прав та цінних паперів в обмін на кошти або майно.

Інвестиції поділяються на капітальні, фінансові та реінвестиції.

Під **капітальною інвестицією** слід розуміти господарську операцію, яка передбачає придбання будинків, споруд, інших об'єктів нерухомої власності, інших основних фондів та нематеріальних активів, які підлягають амортизації згідно з відповідним Законом.

Під **фінансовою інвестицією** слід розуміти господарську операцію, яка передбачає придбання корпоративних прав, цінних паперів, деривативів й інших фінансових інструментів. Фінансові інвестиції поділяються на прямі та портфельні.

Пряма інвестиція – господарська операція, яка передбачає внесення коштів або майна до статутного фонду юридичної особи в обмін на корпоративні права, емітовані такою юридичною особою.

Портфельна інвестиція – господарська операція, яка передбачає придбання цінних паперів, деривативів та інших фінансових активів за кошти на фондовому ринку (за винятком операцій із скуповуванням акцій як безпосередньо платником податку, так і пов'язаними з ним особами, в обсягах, що перевищують 50 відсотків

загальної суми акцій, емітованих іншою юридичною особою, які належать до прямих інвестицій).

Головною рисою, яка відрізняє прямі інвестиції від портфельних (непрямих), є те, що інвестор отримує право на реальну участь в управлінні підприємством. Портфельні інвестиції не передбачають реальної безпосередньої участі в управлінні підприємством, а тільки отримання інвестором дивідендів на акції та інші цінні папери. Таким чином, пряма інвестиція характеризується не тільки прямим внеском в об'єкт інвестування, але й можливістю приймати управлінські рішення.

Наведену класифікацію інвестицій і надалі можна розширювати та поглинювати, але вона буде лише деталізувати одну з указаних груп інвестицій або виділяти певний напрям здійснення інвестиційної діяльності.

Слід зазначити, що конкретна інвестиція, в рамках конкретної діяльності, під впливом поєднання вищевказаних ознак набуває таких форм, що визначити її характер за кількома критеріями неможливо. Проте слід мати відправні точки, поєднання яких дасть змогу визначити економіко-правову сутність конкретної інвестиції. Суб'єкти інвестиційної діяльності повинні брати до уваги не тільки кількісні та якісні характеристики інвестиції, а й весь комплекс ознак, що дасть можливість уникнути непорозумінь між партнерами.